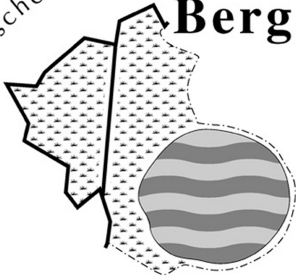

Nederhorst den Berg

Historische Kring

---

maart 2009, nummer 70

---

jaargang 19

---

opgericht januari 1988

Inhoud

Mededelingen en Berichten		2
60 Jaar bevrijding	<i>Vrienden van het plein</i>	9
Van de kaart	<i>Ruud Verkaik</i>	10
Boek-en-Berg	<i>Jan Baar</i>	12
De pijpenkoppen van de Willibrordkerk nader onderzocht	<i>Anton T.E. Cruysheer</i>	14
Meer over Overmeer (2)	<i>Jan Baar</i>	17
Wat iedereen moet weten over Neder- horst den Berg.	<i>Els van Damme/Jan Baar</i>	23
Er blijft altijd wel wat over	<i>Gerard Baar</i>	30
Teloorgang, gedicht	<i>Ton van Mourik</i>	32

Foto omslag

Groet uit Nederhorst den Berg, 1902.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2009

- **Zaterdag 18 April ('s ochtends)**

Vanwege de grote animo voor de eerste excursie opnieuw een excursie naar kasteel Loenersloot.

- **Vrijdag 24 april 2009**

Lezing over de buitenplaats 'Vreedenhoff' in Nieuwersluis door de heer A.J.A.M. Lisman, bewoner van deze buitenplaats.

- **Vrijdag 15 mei 2009**

Fietsronde langs en door de Dorssewaardpolder, die wordt begrensd door de Vecht, de Kleizuwe en het Hilversums Kanaal onder leiding van de heer C. Beelaerts van Blokland uit Vreeland.

- **Vrijdag 30 oktober 2009**

Lezing over archeologische vondsten door ons lid Anton Cruysheer.

Meer informatie is t.z.t. te lezen in 'De Brug', in de regionale kranten en op onze site www.historischekring.nl

SCHENKINGEN

Gebedenboek voor Catholieke Christenen, 1831 – M. Veens

4 Boodschappentassen: Elysa / 4=6 / Hennipman / Smits Mode – C. Haazen

Verzameling pijpenkoppen afkomstig uit en rond de Willibrordkerk –

A.Th. Cruysheer

Krantenknipsels – C. Onwezen

Vlag met wimpel van A. Struik – R. Kalter

Contract van verkoop en koop tussen Hendrik Brinkers en Marcus van

Ravenswaaij betreffende een stukje grond in de Brugstraat, 1830 –

J. Schoordijk

3 Prenten en kopie 'Volkslied van Nederhorst den Berg' –

Mevr. Van der Niet

DVD optreden 'Blues Berger'', Bergpop 2004 – R. Klinge

Archiefkast – Mevr. Lafeber

Filmbeelden en drie foto's – G. Vaessen

'Psalmen', met portret van C. de Bree, onderwijzer, overleden 1934 –

T. Franssen

Tegeltje Zomerspektakel 1985 – Fr. Franssen

Van J. Pos:

1 Filmprojector, super 8

Filmbeelden super 8

Filmcorrectieapparaat

Van Th. Veenman:

Foto Kerkstraat 6, ca 2002

Foto Middenweg, Boerderij fam. Mijwaart, ca 1950

2 Foto's Overhaal Nederhorst den Berg – Nigtevecht

Memorie van Toelichting op het Ontwerp-Reglement voor een
Hoogheemraadschap van de Vecht, ca 1910

Van Fam. Spee:

Zr. M. Gerardina – ‘De Congregatie der Arme Zusters van het Goddelijk
Kind en het Gesticht ‘De Voorzienigheid’
4 Bidprentjes

Van Mevr. J. Bok:

Ing. J. den Besten – De Kortenhoefse poldermolens
Documentatie / kaarten Oude Wegen
TVE ‘Nederhorst den Berg’ (1993)
Wegwijzer. Gids voor historisch onderzoek naar verkeer en vervoer in de
provincie Utrecht
Poster ‘Nederhorst den Berg. Houd het schoon’

LITERATUUR

Historische Kring Stad Muiden, e.a. - **De Grote Kerk in Muiden
Geloof in Nederland**. Serie in 35 delen.- Uitgave Waanders
Breukelen. Geschiedenis en architectuur – Monumenteninventarisatie.
De kleine geschiedenis van het Groene Hart. Een 17-delige serie
handboekjes-Uitg. Waanders.
Het alledaagse leven. Tradities & trends in Nederland. Serie in 35
afleveringen-Uitg. Waanders.
T.Jonker-Klijn / R. Roks – **De bisschoppen van Utrecht van 690 tot 1581**
Jan M. Veenman – **De Hervormde kerk van Ankeveen**. In: In de
Gloriosa, jrg. 25/4 2008.
Kees Boekschoten – **Kortenhoef. Ontstaan en bestaan**. In: In de Gloriosa,
jrg. 25/4 2008.
Tineke Franssen e.a.- **Het Loosdrecht van toen**. Oude Loosdrechters aan
het woord. HKL nov. 2008.
Jan Baar – ‘**Catholyck ende bitter**’. De Reformatie rond het Horstermeer
1580-1625. In: TVE december 2008.

EXPOSITIE

Pieter van Gelder, kunstwerken en sieraden – Gemeentehuis Loenen,
mei 2009.
Jacques Stevens, fotograaf (1908-2007), vanaf 7 maart 2009 – Museum
Hilversum.

Stromingen in weven. Ambacht en kunst vanuit tradities, t/m 5 april – Huizer Museum.

WIE WEET WAT

Er kwamen liefst vier reacties binnen op de foto van mevrouw met kind bij de molen aan het Ankeveensepad. We zijn er nog niet helemaal uit, één reactie moet nog nagegaan worden.

Deze keer een foto van een gebouwtje in de Horstermeer. Het stond aan de Middenweg vóór no. 100. Hier kwamen voor de oorlog Horstermeeders bij elkaar voor bijeenkomsten en activiteiten. Misschien is hierover nog het een en ander te vertellen uit de overlevering. De foto is van G.J. Berk.

CONTRIBUTIE

Wilt u het bedrag van uw lidmaatschap HKNdB voor het jaar 2009 zo spoedig mogelijk, middels bijgaande acceptgiro, aan ons overmaken. Bij voorbaat onze dank!

DE VOGELKOOI TE OVERMEER

In 'Het Kijkgat'. Mededelingenblad van de kooikersvereniging van december 2008 staat het artikel 'Hoe Ida Wolfertsdochter van Lezaen in 1639 haar twee vogelkooien Overmeer en Hardegarijp vermaakt'. Zeer verrassend om gewezen te worden op een Fries testament, dat iets vermeldt over Overmeer! Met dank aan Evert Boeve. Het hele artikel is in te zien bij de HKNdB.

In 1639 maakt Ida van Lezaen haar testament op. Haar oudste zoon Wolfert van Wissema erft onder andere de eendenkooi in Overmeer:

'Ick ordonnere dat Wolphart van Wissema hem ..... te vreden sal stellen met de leen goederen in Stift van Utrecht gelegen, als namentlijk veertien morgen landts ende een vogelkooij 't Overmeer gelegen bij Joost Timens als mejer gebruikt'. Haar vierde zoon Watze krijgt, naast meer goederen, de vogelkooi te Hardegarijp in Friesland.

De eendenkooi staat nog vermeld op kaart 134 van de Grote Historische Provincieatlas, Noord-Holland 1849-1859. De kooi lag binnen de dijk van de Horstermeer even ten noorden van waar nu Manege 'De Laanhoeve' gevestigd is.

(Zie eventueel: Werinon 16 (1994) Jan Baar: 'Kooi en Kooikerboog bij Venenburg').

DRIE HERINNERINGSBOMEN

Het artikel in Werinon 68, 'De Juliana-Bernhardboom en de Oranjevereniging', riep twee reacties op.

Frieda Bouwer, kleindochter van Flip Bouwer, (bijgenaamd 'de medicijnman', omdat hij de medicijnen voor Dr. Roelofsen rondbracht), herinnerde zich, dat haar opa, die aan het J-B-plein woonde, in de jaren vijftig in april oranje Afrikaantjes opkweekte om die dan voor 30 april te planten in zijn eigen voortuin en rond de Juliana-Bernhardboom.

Jaap Jansen wees er op dat Nederhorst den Berg nog een herinneringsboom rijk is. In het plantsoen aan de Voorstraat voor de Slaaphoeve is bij gelegenheid van de eeuwwisseling een Millenniumboom geplant, een bolvormige linde, 'als blijvende groene herinnering'.

WEBSITE SAMENWERKENDE ARCHIEVEN: STREEKARCHIEF GOOI EN VECHTSTREEK / GEMEENTE ARCHIEF WEESP / STADSARCHIEF NAARDEN

Donderdag 5 februari 2009 werd de splinternieuwe website van de drie samenwerkende archieven gelanceerd in het raadhuis van Hilversum. U krijgt hierdoor thuis toegang tot alle archieven en collecties van de drie archiefdiensten: de burgerlijke stand, kranten, foto's, historische kaarten en heel veel andere archiefschatten uit de hele regio. U hoeft er haast de deur niet meer voor uit.

Gegevens over personen, verenigingen, instellingen, gebeurtenissen, wegen, huizenbouw, politie, brandweer, misdaad, rechtbanken, notarissen, bouwvergunningen, tekeningen en noem maar op!

Ga maar eens **SCHATGRAVEN** in het **ARCHIEF**:

www.gooienvechthistorisch.nl

BEZOEKTIJDEN WERKRUIJTE IN DE SPOT

De werkruimte in de Spot naast Sporthal De Blijk is elke donderdagavond van 19.30 uur tot 21.30 uur voor iedereen, die iets wil vragen, iets komt brengen ter aanvulling van onze collectie of zomaar eens rond wil neuzen, toegankelijk. Ook op de eerste maandag van de maand kunt u bij ons terecht van 14.30 uur tot 16.00 uur. U bent van harte welkom!

KOPIJ

Kopij voor het volgend nummer van Werinon vóór 27 april 2009 inleveren bij de redactie.

HERINNERINGEN AAN NEDERHORST DEN BERG

In oktober 2008 ontvingen wij van Mevr. S. van der Neut- Snel een brief. Wij willen u deze niet onthouden. Mevrouw Van der Neut woont in Zorgcentrum 'De Kuijer'.

Aan de leden van de Historische Kring in Nederhorst den Berg.

Kortgeleden kreeg ik van een schoonzus een stapeltje Werinonboekjes. Ik ben een geboren Bergse, maar woon al vanaf 1939 niet meer daar. Maar alles daarvan interesseert mij heel erg. Ik ben geboren in 1917 en er is veel herkenning in de boekjes. Het meest sprak mij het boekje van maart 2003, nr. 49, aan. Op blz. 10 staat een stukje van Ruud Verkaik over de molen

van de Spiegelpolder aan de Dammerweg. Door overlevering weet ik, dat ik als 4^e kind van de familie Jan Snel Sr. in een molen aan de Spiegelplas ben geboren. Na mij werd daar ook mijn jongere broer Gerard Snel in die molen geboren. Kort daarna kocht mijn vader van de heer Struik de handwasserij op de Dammerweg (*daar waar wasserij Nederhorst met de 'wastoren' stond. Red.*). Wij gingen in 1920 bij die blekerij wonen.

Het gezin groeide met nog meer zonen en dochters. Mijn oudste broer Jan Snel had als scheldnaam op de Lagere Christelijke School (*School met den Bijbel. Red.*) de naam Jan Wiek. Het bovenstuk van de molen was er afgehaald. Noemden ze hem daardoor Jan Wiek?

Helaas leeft hij niet meer. Ik kan het niet meer vragen. Hij schreef ook het Prentenboek van Nederhorst den Berg. Daarin staan ook gegevens over dat onderstuk van de watermolen aan de Spiegelpolder. Ik herinner me de hoepelbuigerij ernaast en dat daar de familie Franssen woonde. Ook de familie Van Huisstede heb ik als buur gekend.

Ik ben blij, dat ik in zo'n lief landelijk dorpje ben opgegroeid.

Groetend,

S. van der Neut- Snel.

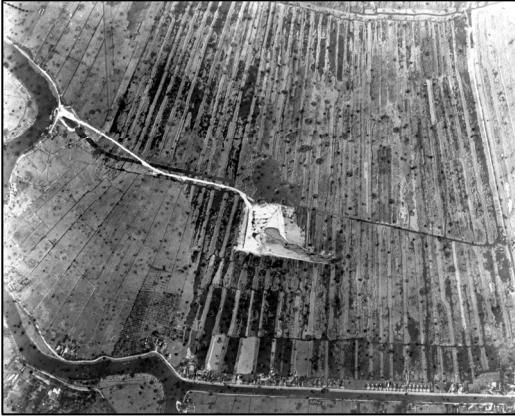

De molen van de Spiegelpolder (ca. 1900). Rechts de hoepelbuigerij, links de handwasserij Struik.

60 JAAR BEVRIJDING

Vrienden van het plein

De zandzuiger, in het witte vlak, begint aan de Spiegelplas.

De Spiegelplas, tijdens 1940-1945 nog een polder, was een verveningsgebied waar tot in de 20^e eeuw turf werd gewonnen, een gebied met petgaten en legakkers. Onder het veen lag een dikke laag zand uit de laatste ijstijd. Midden in de Spiegelplas lag de boerderij van de familie van Ee. In 1935 kwam er een zandzuiger in de Spiegelpolder van de Amsterdamse

Ballast Maatschappij. De boerderij moest wijken voor het spoorlijntje voor de afvoer van het zand. Tijdens de oorlog, na een vliegtuigaanval op de zuiger, lag er altijd een sleepboot onder stoom bij om de bemanning snel te kunnen wegvaren. 's Nachts bleef de bemanning ook niet meer aan boord van de zuiger. In de jaren na de oorlog werd de waterplas steeds groter.

Boerderij van Van Ee.

Familie Van Ee.

VAN DE KAART (Foto op de omslag)

Ruud Verkaik

Groet uit Nederhorst den Berg.

Een kaart uit een serie van twee, uitgegeven door M.G. Roukens Jr.

Op 14 februari 1902 is deze ansicht op het postkantoor afgegeven door Anna Heiërman. Haar man was van 1894 tot 1924 burgemeester van ons dorp. De kaart moest naar Juffrouw Lina Bruist, dochter van de WelE. Geb. Heer Buist, Rijksontvanger te Hilversum. Op dezelfde dag tussen 17.00 uur en 18.00 uur wist de postbesteller zonder verdere gegevens de kaart bij de juiste persoon af te geven of door de brievenbus te doen. Kom daar nu maar eens om! Dit alles staat vermeld op de achterzijde van de kaart.

De voorkant toont op de linkerfoto de R.K. kerk met pastorie. Ten opzichte van nu is het grote verschil, dat de Reevaart verdwenen is. Voor wat betreft de afbeelding van de Voorstraat is dat wel wat anders. Het lijkt wel of de bewoners uitgelopen zijn voor de fotograaf. Het kan ook zijn, dat ze staan te wachten op de boot uit Utrecht of Amsterdam, want sedert 1896 was hier de vaste aanlegplaats van de beurtvaartdienst Amsterdam- Utrecht. Het waterpeil van de Reevaart is erg hoog, het water staat bijna gelijk met de straat.

De Voorstraat is net voorzien van jonge bomen, één oude heeft men laten staan. Het huis links, 'De Laars', is een 17e eeuwse huis. De gevel heeft in de loop der tijd weinig verandering ondergaan. Ten tijde van deze opname is het de onderwijzerswoning van de erachter gelegen Christelijke school, bewoond door meester Bokhorst. Het pand heeft nadien veel verschillende eigenaren gekend. Sinds 1959 is het eigendom van mevrouw Kuiper-Bijvoet.

Het pand ernaast is 'Huize Voortdijk', een buitenplaats uit de 17^e eeuw. Het heeft veel veranderingen ondergaan. Van een herenhuis met koepel aan de Vecht en een tuin met paardenstal en koetshuis tot pastorie en woonhuis met meerdere woningen. Jarenlang is het in handen geweest van de familie Bak, van 1841 tot 1925. In 1925 vindt er een openbare verkoping plaats in het café van de weduwe Bornhijm. De hoogste bieder was J. Franssen.

Daarna heeft het vele bestemmingen en verschillende bewoners gehad. De meeste oudere Bergers of oud-Bergers wisten de weg naar het Postkantoor en de Boekhandel annex speelgoedzaak van Mevr. van Rijswijk te vinden. In de tweede helft van de jaren zeventig is het statige pand onder toezicht van Monumentenzorg door aannemer Van Kooten weer zoveel mogelijk in de oude toestand teruggebracht, althans wat betreft de voorgevel. De grote

tuin achter 'Voortdijk' is opgeofferd aan de nieuwbouw van de Pieter de Hooghlaan. Aan de rechterkant was het door middel van een poort verbonden met het daarnaast gelegen huis. Dit huis is afgebroken. De fotokaart van 1925 ('Vechtgezicht') toont een heel ander pand, met een gebroken kap oftewel mansardekap. Hier was toen de woning, atelier/winkel van kleermaker Willemsen. Het was geen lang leven beschoren, want eind jaren zeventig moest het plaatsmaken voor de Rabobank. Ook de woning ernaast is afgebroken. Op 5 juli 1958 legde Ans van der Voorn, dochter van Gerard van der Voorn van Hotel-Café-Restaurant 'Nederhorst', de eerste steen van het huidige huis. De geschiedenis van 'De Laars' en 'Voortdijk' met de bewoners is uitvoerig beschreven door Els N.G. van Damme in respectievelijk Werinon 48 en het Jaarboekje van de Oudheidkundige Vereniging 'Niftarlake' van 2000, aanwezig in de bibliotheek van de HKNdB.

BOEK-EN-BERG

Jan Baar

G. Adriaans: Excursieverslag 1944. Jaarboekje Niftarlake.

In 'Het Jaarboekje van Het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake' van 1944/1945 is een verslag opgenomen van de excursie over de Vecht van Nieuwersluis naar Nederhorst den Berg.

De organisatie van het jaarlijkse uitstapje voor de leden gaf in het oorlogsjaar 1944 de nodige speciale problemen. Vanwege de tijdsomstandigheden bleef men dit jaar in de eigen regio. Het vinden van geschikte vervoersmiddelen kostte de excursiecommissie heel wat hoofdbrekens, terwijl het organiseren van een maaltijd voor zo'n groot aantal personen haast onmogelijk leek. Toch was de commissie er in geslaagd een volledig dagprogramma op te stellen.

Op donderdag 13 juli 1944 lag de versierde motorschuit van de Abcouder beurtschipper vaarklaar bij Hotel 'De Kampioen' aan de brug te Nieuwersluis.¹ Om 9.00 uur konden de deelnemers aan boord voor het reisje over de Vecht noordwaarts tot Nederhorst den Berg.

Na de tocht langs de oude buitenplaatsen werd Loenen bereikt. De nieuwe brug over de Vecht in de Bloklaan bij de buurtschap Mijnden ontlokte enig commentaar: *'t Is wel een mooie brug, maar aan de Vecht zouden we toch iets anders willen zien'*. Voorbij Oud Over legde de boot aan bij de Vechtplaats 'Terra Nova' van de heer Mr. R.H. Erdmann. *'Dat Terra Nova is een gecompliceerd geval. De heer Erdmann woont nl. in de gemeente Loosdrecht. Wilt U met den heer Erdmann telefoneeren, dan moet U dat doen over het net van Loenen, maar schrijft U den heer E. een brief, dan moet U adresseeren gemeente Vreeland. Dit is zeer zeker een staaltje van landelijken eenvoud.'* Op het uitgestrekte terrein van het voormalige 'Oostervecht' werd een nieuwe buitenplaats ingericht. De heer Erdmann, een verwoed verzamelaar, toonde het gezelschap met trots zijn lusthof en zijn verzameling kostbaarheden en curiosa. In zijn unieke collectie bevond zich o.a. *'een tot dekblad van een tafel verwerkt deel, afkomstig van het inrijhek van het oude Petersburgh.'* De schrijver merkt over het ongetwijfeld interessante bezoek nog op: *'Het is met al het mooie niet verder gekomen dan een verzameling. De kunstenaarshand heeft ontbroken, die alles tezamen bond tot één geheel, tot één kunstwerk'*. Na dit bezoek gaat de reis verder noordwaarts.

Ook de brug in de Provincialeweg, net voor Vreeland, kan geen genade vinden in de ogen van het gezelschap: *'Hoewel deze brug zeer zeker vele te waarden kwaliteiten bezit, is het toch teveel een vreemde eend in de bijt van de Vechtarchitectuur.'* Na de doorvaart door de oude vertrouwde ophaalbrug in Vreeland gaat het op Nederhorst den Berg aan. *'Een proper land, dat Nederhorst den Berg. Je ziet er de eene wasscherij na de andere.'* Niet alleen de properheid van Nederhorst den Berg maakte indruk op het illustere gezelschap, het was vooral de maaltijd in bondshotel en restaurant 'Nederhorst' die veel waardering ondervond: *'Maar ook was het de plaats bij uitnemendheid om in oorlogstijd vele hongerige magen te stillen. Op lofwaardige wijze zijn wij in het restaurant van de heer G.A. van der Voorn onthaald. Ik weet niet of het in vreedstijd ook zoo is, maar in oorlogstijd kan zoo 'n plattelandsch restaurateur concurreeren met z'n collega uit de groote stad!'*²

BONDS-HOTEL EN
RESTAURANT

„NEDERHORST“

G. A. VAN DER VOORN

Nederhorst den Berg
Telefoon 213

6 Kamers – Stroomend water – Badkamer – Vergaderzalen — Biljart

Na de lunch werd de Nederlandsch Hervormde Kerk, *'een der merkwaardigste kerken van Noord-Holland'*, uitgebreid bezichtigd. Voor

de heuvel gaf de rondleider Dr. Mr. Verburgt, voorzitter van het Genootschap, *‘de meest eenvoudige verklaring... , dat door de geheele streek een zandstrook loopt van Hilversum af tot bij Amsterdam, die tevens dwars door de Horstermeer haar weg vindt.’* Vanaf de hoogte werd uiteraard genoten van *‘een prachtig panorama der Vechtstreek.’*

Hierna richtte het gezelschap de schreden naar kasteel Nederhorst, dat helaas niet inwendig te bezichtigen was. De verwaarloosde buitenzijde zal op zich ook niet veel indruk gemaakt hebben, in tegenstelling tot het monumentale inrijhek. Na de korte bezichtiging was het tijd voor de terugtocht, helaas in een dichte motregen. *‘En hoewel de Vecht onder alle omstandigheden zijn bijzondere bekoring heeft, toch geven wij aan de Vecht in zonneschijn de voorkeur’*, zo besluit G. Adriaans zijn verslag in juni 1945.

¹ Anno 2009, Restaurant 't Stoute Soldaatje.

² Anno 2009, 't Spiegelhuys.

DE PIJPENKOPPEN VAN DE WILLIBRORDKERK NADER ONDERZOCHT

Anton T.E. Cruysheer

Tijdens het archeologisch onderzoek in 2007 van het uit het kerkzand gezeefde vondstmateriaal werd al gauw duidelijk dat er het nodige aardewerk en veel pijpenkoppen bij zaten. In de verslaglegging van ‘de archeologie van de Willibrordkerk’ (zie themanummer over de Willibrordkerk, Werinon 66) werd aangegeven dat een halve emmer aan pijpenkoppen en pijpensteeltjes was gevonden. Op dat moment ontbrak het aan tijd en expertise om aan de hand van de merkjes (stempeltjes) op de pijpenkoppen en versieringen en teksten op de pijpensteeltjes nadere uitspraken te doen over deze vondstgroep.

In de loop van 2008 werden de specialisten Jan en Annemieke van Oostveen bereid gevonden, ten behoeve van het jaarverslag van AWN afdeling Naerdincklant – *Archeologie Gooi- en Vechtstreek*, het materiaal aan een nader onderzoek te onderwerpen en hierover in het jaarverslag te publiceren. Naast een studie van het materiaal wordt in hun artikel ook beknopt ingegaan op de introductie van de tabakspijp en de herkomst van de tabakspijpen.

Uit hun onderzoek blijkt dat het vondstcomplex gedateerd wordt in de periode 1650-1825 en niet bestaat uit, zoals eerder gedacht, alleen 18^e eeuwse materiaal. De vondstgroep wordt afgesloten met twee, typisch 19^e eeuwse, porseleinen pijpenkoppen. De tabakspijpen blijken geproduceerd te zijn in diverse plaatsen, waaronder Gorinchem, Schoonhoven, Gouda en Oudshoorn. Vooral de vondsten uit Oudshoorn waren een complete verrassing. Deze zeldzame pijpenkoppen, die mogelijk zijn gemaakt door Jan Cornelisse Murk, waren tot dusver alleen bekend uit Amstelveen.

Naar aanleiding van het artikel zijn aan Jan van Oostveen enkele nadere vragen gesteld in relatie tot het onderzoek in de Willibrordkerk. In een mailbericht van zondag 21 september 2008 worden onderstaande vragen beantwoord. De antwoorden moeten worden gezien als aanvullende informatie op het artikel in het jaarverslag van Naerdincklant.

AC: Mijn idee was dat de pijpenkoppen/steeltjes als een soort vullaag in één moment in de kerk zijn gedeponeerd.

JvO: *Dit lijkt mij niet aannemelijk, gezien de langlopende datering van het vondstcomplex. Als je een vondstcomplex hebt waar dit wel het geval zou zijn dan moet je de tabakspijpen op zo'n 30 jaar kunnen dateren.*

AC: Logischerwijs zou dit een kort tijdsbestek qua datering van de pijpenkoppen betekenen, maar gelet op de dateringen klopt dit niet, toch? Hopelijk willen jullie hierover iets schrijven (dus over het waarom van het voorkomen van de pijpenkoppen in de kerk, depositie uit meerdere tijden, welke periode overheerst, etc)?

JvO: *Helaas komt deze veronderstelling niet uit het tabakspijpenonderzoek. Tabakspijpen worden m.n. in de 18^e en begin van de 19^e eeuw gedateerd.*

AC: Hoeveel pijpenkoppen kunnen er in totaal worden onderscheiden (of ongeveer), welke periode komt het meest voor?

JvO: MAE = 104 (o.b.v. aangetroffen hielen).

AC: Het viel mij op dat de meeste pijpenkoppen gebroken waren, klopt dit?

JvO: Klopt; het oogt alsof er in de vondstcontext waarin de tabakspijpen zijn aangetroffen veel geroerd is, waardoor de fragmenten erg klein zijn geworden.

AC: In hoeverre wijkt het beeld uit de Willibrord af van een gemiddelde akkercontext? Is er een kerkcontext bekend met zoveel pijpenkoppen?

JvO: Het betreft hier een gemiddeld West-Nederlands complex, dat je gemiddeld ook op een akker zou kunnen aantreffen. Kerkcontexten zijn mij niet bekend.

AC: Valt er iets te zeggen over de herkomst van de pijpenkoppen; in hoeverre is dit standaard? Of is er weinig bekend over de afzetmarkt van pijpenkoppen?

JvO: Het betreft hier een gemiddeld West-Nederlands complex, ook voor wat betreft de herkomst van de kleipijpen.

AC: Ik kan me voorstellen dat de pijpenkoppen uit de directe omgeving afkomstig zijn van de Willibrordkerk. Valt deze conclusie ook te maken aan de hand van het materiaal?

JvO: Deze conclusie kan niet o.b.v. het aangetroffen pijp materiaal worden getroffen.

Mijn interpretatie van het aantreffen van de nodige hoeveelheden (huis-tuin-en keuken-) aardewerk en de vele pijpenkoppen/steeltjes is dat op een of meer momenten afval uit het dorp in de kerk is gedeponeerd. Na verloop van tijd zijn bijvoorbeeld de aardappelschillen vergaan, maar bleven de scherven over. Het lijkt me niet aannemelijk dat men een laag aarde uit een akker in de omgeving met daarin huisafval vanuit Amsterdam zal hebben gebruikt, in dat geval zou naast het vondstmateriaal ook de donkere aarde zijn overgebleven en dat was niet het geval. Het waarom is nog een openstaande vraag, maar uit onderzoek elders (waaronder de kerk in Bennekom) heb ik kunnen constateren dat dergelijk vondstmateriaal ook in

andere kerken voorkomt. Wellicht werd het gebruikt ter maskering van geuren anders dan wierook?

Bronnen

www.xs4all.nl/~kleipijp/kleipijp/

www.naerdincklant.nl

Cruysheer, A.T.E., 2008. De archeologie van de Willibrordkerk. In: *Werinon. De Willibrordkerk door de eeuwen heen (themanummer)*, nr. 66, blz. 13-25.

Oostveen, A. van en J. van Oostveen, 2009. Tabakspijpen uit de Willibrordkerk te Nederhorst den Berg. In: *Jaarverslag Naerdincklant*, Weesp.

MEER OVER OVERMEER (2)

Jan Baar

Het gebruik van de naam Overmeer.

In de 17^e eeuw zijn er meerdere aanwijzingen te vinden van het gebruik van de naam Overmeer in een min of meer ruimere betekenis:

1581. Dirck Jansen, de eerst bekende schout is '*schout van Overmeer*'.

1606. Op de Provinciale Synode van de Gereformeerde kerk gehouden te Utrecht, is Johannes Taijus, '*kerckend tot Overmeer*' afwezig. Het is overduidelijk, dat deze predikant zijn standplaats had in de oude kerk op de heuvel, een andere was er echt nog niet. Verder vermelden de notulen, '*dat men drymael daechs het Ave Maria clept te Cortehoef, 't Overmeer ende op meer plaetsen.*' Ook wordt er geklaagd, dat de koster en schoolmeester van '*Overmeer*' zich totaal niets van de predikant aantrekken.

1612. De notulen vermelden de aanwezigheid op de synode van 'Henricus Oosterham, Overmeer'.

1618. Gerardus de Bree, predikant van Ter Horst en Overmeer is aanwezig op de Synode.¹

1647. '*Jan Dircksen, Schipper tot Overmeer. Anno 1647*'. Deze tekst op een grafsteen (Grafnr. 48A) in de Willibrordkerk hoeft niet persé te betekenen, dat de schipper in de buurtschap Overmeer woonde, maar waarschijnlijk is het wel.

1672. De zeesluizen lagen nog aan de Hinderdam. Over de sluis lag een brug '*ten gerief van de gemeente van Nigtevecht en Overmeer en alle*

anderen aldaar passeerende en reysende Luyden.’ De passanten moesten tol betalen, die toekwam aan de heer van Nederhorst.²

‘Nieuwe kaart van de Mijnden en de 2 Loosdrechten, midtsgaders van s’Gravenland, nevens het gerecht van Breukelen en Loenersloot’ (detail).
 Uitgave Nicolaas Visscher, in of kort na 1677.

De kaart is gebaseerd geweest op andere toen bestaande kaarten. Op sommige punten is de kaart zeer gedetailleerd. Zo worden er liefst 105 grote en kleine buitenhuizen met name genoemd.

De Horstermeer heet hier ‘De Horster ofte Overmeerse Meer’, de Blijkpolder heet ‘Overmeerpolder’. Overmeer wordt op de goede plek aangegeven.

In latere tijden wordt de naam Overmeer in de ruimere zin ook nog wel gebruikt:

1747. Aan de Hinderdam lag nog ter westzijde van de Vecht de Overmeerse Schans: ‘Deze schans ligt op een eilandjen in het midden van

*de aangenaame Vecht, zo dat men er rondsom heen kan vaaren; zij is omtrent den jaare 1747 ongemeen veel verbeterd.*³

1759. *'De Geheymschrijver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden, beginnende met die van de Provincie Utrecht'* omschrijft Overmeer als volgt: *'Overmeer... is gelegen aan de Oostzijde van de Vecht, en strekt zig van boven tegen Dortsche Waart tot beneden langs de Horster-Meer, en 't Ankeveensche gebied, tot bij den Hinderdam.'*

1790. Het Vaderlandsch Woordenboek beschrijft Overmeer ook in het 23ste deel. De verzamelaar van de gegevens, Jacobus Kok, lijkt niet erg goed op de hoogte: *'Overmeer, eene Heerlijkheid in het Nederkwartier van 't Sticht van Utrecht, gemeenlijk bekend bij den naam van Nederhorst, naar 't slot van dien naam, in de Heerlijkheid gelegen, tot welke, van anderen, mede behoort het Horstmeir, tusschen Korthoef en Ankeveen, een kwartier uur gaans ten westen van 's-Graveland, als ook de Buurt Overmeer. De Overmeerse Schans, daar tegenover, midden in de Vecht, ook wel de Hinderdam genaamd, behoort onder de Provincie Holland.'*

1905. Zelfs Prof. J.A. de Rijk spreekt in zijn Wandelingen door Gooi- en Eemland en Omstreken nog over de Willibrordkerk als *'De kerk van Nederhorst of Overmeer'*.

De *'Historie of Beschrijvinge van 't Utrechtse Bisdom, getrokken uit de oude handschriften'*, van 1719 beschrijft Nederhorst den Berg als volgt: *'In dit dorp is gelegen de buurt Overmeer, dewelke in 't tweede boekje niet onderscheiden wordt van het dorp Nederhorst den Berg'.*

Het Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden van Van der Aa (deel 8, 1840-1850) wijdt ook een stukje aan Overmeer:

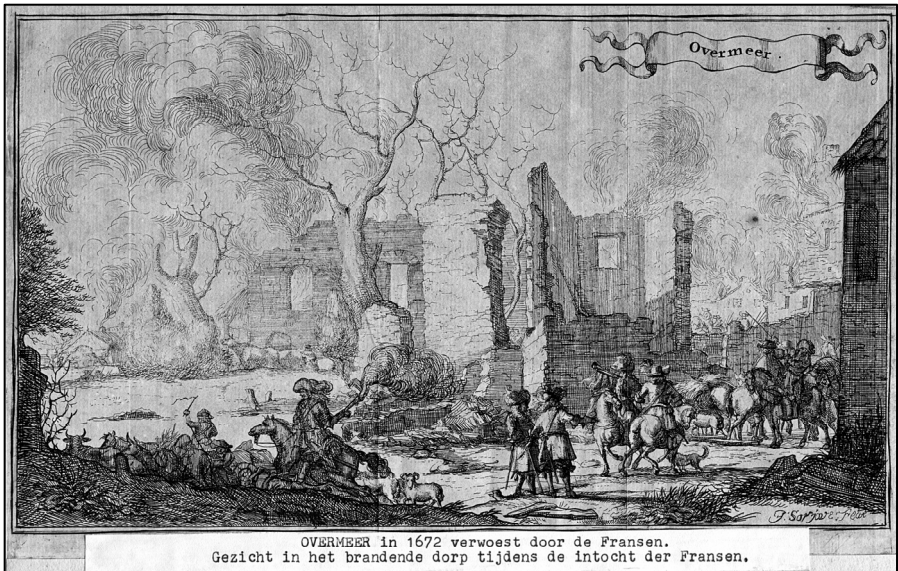
'Overmeer (buurtschap), voorheen tot het Nedersticht der provincie Utrecht behoord hebbende, thans provincie Noord-Holland. .... en ruim 4 uur ZZW van Amsterdam. ... En 1 ½ uur Zuid ten Oosten van Weesp, ... en ¼ uur Z. van Nederhorst den Berg aan de Vecht, gedeeltelijk in de Overmeerschepolder en gedeeltelijk in 't Prutpoldertje. Deze buurtschap ontleent vermoedelijk haren naam van hare ligging nabij het Horstermeer, men telt er 36 huizen en 240 inwoners.'

De Blijkpolder wordt op oude kaarten ook af en toe aangeduid als de Overmeerschepolder.

Het Rampjaar 1672

In het jaar 1672, het 'Rampjaar', werd de Republiek der Verenigde Nederlanden aangevallen door Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen.

‘De regering was radeloos, het volk redeloos en het land reddeloos’. Raadspensionaris (regeringsleider) Johan de Witt en zijn broer Cornelis werden in Den Haag door het oranjegezinde gepeupel vermoord. Vooral Johan kreeg de schuld van de invasie. Hij zou het leger verwaarloosd hebben en het Franse gevaar onderschat. Willem III van Oranje werd stadhouder/bevelhebber en het lukte hem in de loop van 1673 de Fransen van het grondgebied van de Republiek te verdrijven. Op zee probeerde Michiel de Ruyter met name de Engelsen te verslaan. In mei 1674 kwam een einde aan de vijandelijkheden en alle verschrikkingen daarmee gepaard gaande. Met Engeland, Munster en Keulen werden overeenkomsten gesloten. Pas in 1678 kwam het bij de Vrede van Nijmegen tot een definitieve regeling met het Frankrijk van Lodewijk XIV.

‘Gezicht in het brandende dorp Overmeer tijdens de intocht der Fransen in 1672’.

De prent geeft geen directe aanwijzingen waar de afgebeelde verwoestingen hebben plaatsgevonden. Gezien de naamgeving in die jaren kan zich dit ook elders in het Gerecht Nederhorst den Berg afgespeeld hebben. Ook zal de tekenaar zich enige artistieke vrijheden veroorloofd hebben.

De Vechtstreek had, door het ontbreken van versterkte plaatsen, ontzettend veel te lijden van de plunderingen en verwoestingen van de oprukkende Franse troepen. Vooral de dorpen die in de omgeving van de frontlinie langs de Hollandse Waterlinie lagen, werden zwaar bezocht. Rond de sluis van de Hinderdam werd veel strijd geleverd.

Na aanvallen op de Hinderdam kregen op 8 oktober 1672 Loosdrecht, Kortenhoef, 's-Graveland, Nederhorst den Berg e.o het zwaar te verduren. De dominee van 's-Graveland tekende over die dag aan: *'Nu hebben de Fransze onze plaets geplondert, de overgebleven ingesetenen uitgekleeedet en mishandelt en is also een gansche verstroyinge onser gemeynte geschiedt, waar van de meeste sich tot Amsterdam hebben nedergeslagen.'*⁴ De inwoners van Kortenhoef probeerden hun bezittingen te verdedigen, maar kwamen van een koude kermis thuis. Veel burgers vluchtten over de ondergelopen landen, maar konden toch niet ontkomen, want *'in 't water te klappertanden staende, waren sij genootzaekt hun klederen aen dese onbesuisden tot een roof te geven. Geen ouderdom, noch jaeren wierden verschoont, ja zelfs geen oude vrouwen van 80 jaeren, van dewelken één met een opgeraept dekantje, of wechgeworpe kleetje over haer naekt lighaem een half uur gaens moest sukkelen, totdat sij eyndelyk wat meer deksel vond.'*⁵

Het begraafboek van de Grote Kerk op de heuvel in Den Berg vermeldt op 8 oktober 1672 liefst 10 begravingen, een uitschieter:

Neeltje, moeder van Teunis Sytjens
een fransman

Jan Schrieck, lijndrayer, een kint van Jan Schrieck, Jan Schriecks wijf
een soldaat die is verdronken

Annetjen Cees Eersten

Een constapel

Floor Claesz

Een vrouw van Hilversum

Op 7 november 1672 werd Overmeer praktisch helemaal leeggeroofd en platgebrand, omdat de boeren hun vee met musketvuur probeerden te verdedigen.⁶

Den Berg kreeg half februari 1673 veel te lijden van plunderingen en brandschatting. De verwoesting werd nagenoeg voltooid, waarbij ook kasteel Nederhorst deels verwoest werd.³ Ook Nigtevecht werd weer niet gespaard. Huis voor huis werd in brand gestoken. De meeste inwoners konden over het ijs naar Weesp ontkomen. Zelfs ouden van dagen werden

niet ontzien: 'een oud man, die sich niet intyts uit de handen deser onbesuisde lieden had kunnen wechmaeken, wierd in de volgende dag meest verbrant onder de puinhoopen gevonden.'⁵ Alleen het huis van de schoolmeester bleef overeind.

Aantal begravenen van 1668 t/m 1678 in de kerk op de heuvel in Nederhorst den Berg.

Het jaar 1673 springt er duidelijk uit. Onder de doden in 1673 waren: Dokter Moring, schipper Joost de Moff, een man van Slootdijk, een vrouw van een bosschiet, luitenant Mansvelt, een kind van een luitenant, de vrouw van een trompetter, het 'wijff' van een corporaal, een soldaat van de Dam, drie kinderen van soldaten, een vrouw van een soldaat, een soldaat. Dit zullen niet allemaal slachtoffers van oorlogshandelingen geweest zijn, maar veelal zal het overlijden er toch wel mee te maken hebben gehad. Het lage aantal in 1675 zou er op kunnen wijzen, dat een deel der bevolking (nog) niet teruggekeerd was in het ontredderde en grotendeels verwoeste dorp.

Noten:

¹ Dr. J. Reitsma en Dr. S. D. van Veen – Acta der provinciale en particuliere Synoden. Deel 6, 1897.

² J. Krol – De geschiedenis van Nederhorst den Berg, 1949.

³ J. Krol – De geschiedenis van Nederhorst den Berg, 1949.

⁴ Jan Immerzeel – Het rampjaar. In de Gloriosa 2003.

⁵ Th. J. Houtman – Onder Fransche geweldenarij. Niftarlake 1940.

⁶ Mr. Dr. J. den Tex – Onder vreemde heren. De Republiek der Nederlanden, 1672-1674.

“WAT IEDEREEN MOET WETEN VAN NEDERHORST DEN BERG”

De canon van Nederhorst den Berg is op komst.

Els van Damme / Jan Baar

Hoewel het begrip ‘canon’ van oorsprong een geschiedkundige lading heeft, verschijnen er momenteel over de meest uiteenlopende onderwerpen canons en vraagt de bijdrage van de Historische Kring van Nederhorst den Berg enige toelichting. Onze belangrijkste motivatie is het opmerkelijke verleden van ons dorp en het feit dat wij ons in het onderzoek naar de geschiedenis ervan in toenemende mate hebben verbaasd over hoe weinig van die geschiedenis nog algemeen bekend is. Dus wij vinden dat een geschrift over: ‘*Wat iedereen moet weten van Nederhorst den Berg*’ een zinvol doel is en een ‘canon’ waard.

De geschiedenis van Nederhorst den Berg is voor een groot deel nog een maagdelijk terrein. Blijkbaar zijn historici niet erg op deze regio gevallen.

De reden van deze achterstand is onder meer dat het dorp eeuwen lang geleefd heeft in een afgezonderde, geïsoleerde situatie en er weinig was dat tot ontwikkeling stimuleerde. Slechte verbindingen, aanvankelijk alleen over water, maakte communicatie naar buiten niet eenvoudig. De Middenweg door de Horstermeer heeft mogelijkheden geopend, richting ’t Gooi. Pas in 1936 werden de Gooilandseweg (Weesp-Bussum) en de Gabriëlweg, richting Hilversum, afgerond.

Bovendien werd Nederhorst den Berg tijdenlang geplaagd door grensincidenten en heen en weer geworpen tussen Holland en het Sticht.

Ten tijde van de definitieve inlijving bij Holland in 1817 was zelfs het gemeentebestuur een tijd lang daar niet van op de hoogte!
Er moet dus in de toekomst nog veel te ontdekken en openbaar te maken zijn.

Over de opzet

Een viertal schrijvers uit onze Historische Kring en een paar specialisten voor bijzondere onderwerpen hebben het werk aangevat. Wij hebben de belangrijkste topics op een rij gezet en streven ernaar om ons septembernummer van 2009 uit te brengen als Canon van Nederhorst den Berg.

Wij hebben gekozen voor **onderwerpen** (vensters genoemd) die van unieke en kenmerkende betekenis zijn voor Nederhorst den Berg, een betekenis die bovendien buiten de grenzen van het dorp uitstraalt. Zo'n onderwerp kan een *gebeurtenis* betreffen, het kan over een *gebouw* gaan, maar ook over een *persoon*.

De beknopte geschiedenis beslaat de periode vanaf de 8^e eeuw tot 2002 en is in 22 vensters samengebracht. Wij proberen zoveel mogelijk de samenhang te benadrukken (thema's te vormen) door onderlinge verwijzingen. Op dit moment is het volgende vrijwel gereed. De **dikgedrukte** woorden geven de onderwerpen weer:

1. Ons dorp is het oudste van de verre regio en heeft een zeer bijzondere start gemaakt. De nederzetting heette aanvankelijk **Werinon**. Vóór 799 was een groot deel van de Vechtstreek van Zuilen tot Muiden in het bezit van een adellijke familie waaruit de missionaris Liudger is voortgekomen. Hij erfde dit bezit van zijn grootmoeder Elburga. Op een markante plaats op zijn landgoed, de berg in Werinon, stichtte hij een kapel en wijdde die toe aan zijn illustere voorganger Willibrord.
2. De omgeving van dit bergje was een uitzonderlijk moerassig en ontoegankelijk gebied, maar kwam op zeker moment in de aandacht van een soort projectontwikkelaars, die het hadden voorzien op turf. In Nederhorst den Berg hebben waterbeheersing en ontginningsprocessen een **landschappelijke ontwikkeling** tot gevolg gehad, waarbij alle stadia die het landschap doormaakte van oorsprong tot einde nog herkenbaar zijn.
3. Een apart venster is gewijd aan een uniek deel van dat landschap, dat bestond uit het **Horstermeer**, dat van natuurlijke oorsprong is. Het

moet een buitengewoon rijke flora en fauna gekend hebben, die er zeker toe bijgedragen heeft, dat daar bij dit ondoordringbare moerasgebied een nederzetting is ontstaan. Die nederzetting is onderwerp van venster 4. Het meer heeft een bewogen geschiedenis gehad met droogleggingen en weer onderwaterzetten tot op de dag van heden.

4. **Overmeer.** De plek wordt al in de middeleeuwen genoemd, maar er is nog weinig inhoudelijks bekend. Zeer veel oude historie is verloren gegaan. De eerste bewoners van Nederhorst den Berg zullen zich hier gevestigd hebben. Tot midden 16^e eeuw werd de naam Nederhorst of Den Berg nog niet algemeen gebruikt en was het dorp meer bekend onder de naam Overmeer.
5. Een tweede gehucht dat later aan de vorming van Nederhorst den Berg heeft bijgedragen, was **Hinderdam**. De plek dankt zijn naam aan de Dam, een sluis, die in 1437 in de Vecht werd gelegd om de invloed van de bij stormen woeste Zuiderzee (overstromingen tot Nigtevecht waren geen uitzondering) enigszins te temperen.
6. Tot de projectontwikkelaars die op het turfrijke land afkwamen, behoorde de familie van Amstel. De voorvaderen van Gijsbrecht moesten als ministerialen (dienstlieden) van de bisschop dit werk organiseren. Wij moeten aannemen dat, op basis van zijn patronaatsrechten, een voorvader van Gijsbrecht van Amstel, Egbert (1105-1172), in ca.1180 op de berg een tufstenen kerk heeft gebouwd i.p.v. de kapel, die mogelijk door de Noormannen is vernield. De bouw en inrichting van deze bijzondere moederkerk van de wijde omgeving (van Muiden, Naarden, Loenen, Weesp), de **Willibrordkerk**, is onderwerp van dit venster.
7. Een tak van de familie van Amstel, de Van Wulvens, deelde ook in de van Elburga geërfde rechten. Van Amstel had dus de patronaatsrechten, Van Wulven de rechtsmacht. Op grond van zijn rechtsmacht heeft de eerste Van Wulven **het kasteel** gesticht (ca.1260). Er werden overal in het Sticht kastelen gebouwd en hier was het ook gewenst, omdat Floris V in 1278 het noordelijk deel van de Vechtstreek bij Holland wist in te lijven en Nederhorst dus op de grens tussen vijandige strebers kwam te liggen: de bisschop van Utrecht met zijn vazallen (ministerialen) w.o. Van Amstel en de graaf van Holland. Enkele belangwekkende bewoners krijgen aandacht. Wij noemen de Freules **Warin**, die buitengewoon veel hebben gedaan en nagelaten voor het dorp Nederhorst den Berg en **G.J.K. Baron van Lynden**, Heer van

Nederhorst, ongeveer de laatste adellijke bewoner van het kasteel, die er veel aan heeft gerestaureerd. De redder van het kasteel na de ramp van 1970, **J.L. Jonker**, zal de nodige aandacht krijgen.

De kerk op de berg. Foto: Th. van der Zee.

8. Het kasteel werd bewoond en beheerd door aristocraten met een soms landelijke betekenis. Wij noemen **Godard van Reede** (overl. 1648), die het kasteel zijn huidige vorm heeft gegeven, de Reevaart en Nesservaart heeft laten graven om de grote bochten in de Vecht af te snijden t.b.v. de scheepvaart én de Vrede van Munster (1648) heeft trachten tegen te houden.

9. De **Reevaart** heeft een eigen venster. De in 1629-1631 gegraven vaart is van grote betekenis geweest voor de scheepvaart, die een grote bocht rond Nigtevecht daardoor letterlijk kon omzeilen. Den Berg lag niet direct aan de Vecht en is zeker door deze vaart uit een isolement gered. Soms honderden schepen per dag voeren erdoor. Veel verhalen over brugproblemen tot aan de recente wens tot herstel maken de Reevaart tot een interessant onderwerp.
10. De Nesservaart, die ongeveer gelijktijdig tot stand kwam, komt opnieuw in beeld omdat daarbij een eiland ontstond. Op dit **Realeneiland** in de Nes, is in 1633 een prachtige buitenplaats gesticht. Bij vergissing is het gebied in 1817 bij de grensbepaling tussen Holland en Utrecht bij Vreeland terechtgekomen.
11. De **Gouden Eeuw**, met zeker 15 buitenplaatsen in en in de omgeving van Nederhorst den Berg, waaronder niet te vergeten het roemruchte Petersburg, bekend uit de Zegepraalende Vecht, waar de tsaar van Rusland op bezoek kwam en zich volgens overlevering nogal ondeugend gedroeg.

Kasteel Nederhorst met het mooie hek. Foto: J.W. Leyenhorst.

12. In het begin van de 19^e eeuw ging dit alles verloren, de Gouden Eeuw was voorbij en het dorpsbeeld werd totaal anders. Het vroegere agrarische dorp kreeg zwaar te lijden van veepest en verlies van land aan de ontginningen. Het werd armoe troef en men moest uitzien naar nieuwe middelen van bestaan. Een belangrijke mogelijkheid lag in de hier en daar uitgestrekte griendvelden, die de grondstof leverden voor manden en hoepels. Een groot aantal arbeiders heeft in de **hoepelbuigerij** met zware arbeid een karige boterham kunnen verdienen.
13. Daarnaast waren en zijn er de beroemde **wasserijen**: ‘Nederhorst den Berg, de badplaats voor uw was’. Veel kleine bedrijfjes hebben gigantische moeilijkheden gekend. Een aantal omvangrijke bedrijven zorgt tot op heden voor een belangrijke werkgelegenheid.
14. **Durk Oebeles de Vries**: Een belangrijke pionier in de Horstermeerpolder, een vechter voor de kleine tuinder met veel invloed in de Vechtstreek.
15. Dan kan genoemd worden de **zandwinning**, die zorgde voor veel werkgelegenheid en een diepe plas opleverde, waar nu volop recreatie mogelijk is.
16. Gezien de aanwezigheid van een kasteel met een ambachtsheer van protestantse huize onderging het **dorpsbestuur** een kenmerkende ontwikkeling.
17. De religieuze ontwikkelingen in het dorp, waarin door die protestantse achtergrond met name het **rooms-katholicisme**, waartoe een zeer groot deel van de bevolking zich voelde aangetrokken, moeilijke tijden beleefde. Vanaf 1810 kon men gaan denken aan een eigen parochiekerk.
18. Samenhangend met de religieuze ontwikkelingen heeft ook het **onderwijs** zich bijzonder veelzijdig gevormd, zodat in 1929 zelfs vijf lagere scholen in dit kleine dorp voorhanden waren.
19. Vervoer over water was lange tijd de enige mogelijkheid. Het vervoer over de weg werd pas opengelegd in 1936. Toen werden het Hilversumskanaal en de sluis **'t Hemeltje** gerealiseerd en tegelijkertijd het wegennet richting Hilversum aangelegd, de Gabriëlweg in aansluiting op de N201. Ook kwam toen de Provincialeweg N236 naar Weesp tot stand, zodat het isolement was opgeheven.
20. **De Nieuwe Hollandse Waterlinie** met de gevolgen voor landschap en historie krijgt ook enige aandacht

21. **J. Krol**, gemeentesecretaris en geschiedschrijver. Het boek ‘De geschiedenis van Nederhorst den Berg’ (1949) was lange tijd min of meer de enige bron voor de historie van Nederhorst den Berg. En nog kan iedereen, die geïnteresseerd is in die historie, er niet omheen.
22. De **samenvoeging** van Nederhorst den Berg met de gemeenten Loosdrecht, en ’s-Graveland tot Wijdmeren vormt het laatste venster. Nederhorst den Berg moet verder in Wijdmeren.

Gezicht op Nederhorst den Berg vanaf de Vecht. Foto: Th. van der Zee.

Mogelijk zal er nog een onderwerp toegevoegd moeten worden, of een splitsing plaatsvinden, maar deze lijst geeft het beeld over inhoud en vorm weer, zoals op dit moment is vastgesteld.

Wij denken op deze manier een duidelijk en kort overzicht te geven van het belangrijkste uit de geschiedenis van Nederhorst den Berg.

Hopelijk zal deze rijke historie hierdoor nog meer aandacht krijgen en bekender worden. Na de oprichting van de Historische Kring Nederhorst den Berg, ruim 20 jaar geleden, is er al heel wat opgediept en te voorschijn gekomen.

Maar de bron is nog lang niet uitgeput, er zijn nog mogelijkheden genoeg.

Medio september zullen wij de ‘Canon van Nederhorst den Berg’ presenteren. Wij hopen, op een ruime verspreiding. Het boekwerk zal ook los verkrijgbaar zijn.

ER BLIJFT ALTIJD WEL WAT OVER

Gerard Baar

Het de vorige keer gefotografeerde viaduct dat uit het niets vanuit de polder Oukoop tevoorschijn komt, is zo goed als af. Vlak na het nemen van die foto begon de financiële wereld te schudden. De aarde gelukkig niet, zodat al het zichtbare gewoon bleef staan. Onzichtbaar schijnt zich een ramp te voltrekken die zijn weerga niet kent. Verdampend geld dat eigenlijk nooit bestaan heeft, zorgt voor een situatie die de financiële wereld de laatste tachtig jaar niet heeft meegemaakt. Alléén vanwege het feit dat iets wat er niet geweest is, niet terug te vinden is. Dit in tegenstelling tot de massaal in onze verbrandingsmotoren verdampte en opgestookte benzine - die ons al jaren brengt naar waar we maar willen - daar blijft in ieder geval iets van over. Fijn stof heet dat. Traceerbaar door de uitvinding van apparatuur die genadeloos het punt registreert waarop de toegestane norm overschreden wordt. Had de bankwereld maar zoiets gehad!

Het viaduct staat met behulp van een hijskraan als een huis en krijgt gezelschap van nog een viaduct. Het uitbreiden van de infrastructuur gaat door zolang de mensen zich graag verplaatsen zonder van anderen afhankelijk te zijn. Sombere geesten zien het einde naderen van een heleboel zaken waar ze niet buiten denken te kunnen. Geen paniek. Het leven is allang niet meer 'lang en smerig als een karrentrekkerstouw' zoals in de jaren twintig van de vorige eeuw Manus, een vermoeide Amsterdamse karrentrekker, verzuchtte. Een Bergse jongen (die nog wasbaas moest worden) ving dit op. De zwaar met wasmanden beladen handkar, waarmee hij met zijn maat de klanten in de stad van schone was voorzag, zou zonder dat touw nooit over de boogbruggen van de grachten gekomen zijn. Het bleef de hele dag hard werken, want de vuile was moest mee terug. Bijna honderd jaar na die verzuchting leven wij, als we geluk hebben, een stuk langer in een schonere omgeving, terwijl de meesten van ons werk doen dat lichamelijk minder inspanning vergt. Wat een deel van de zittend werkende bevolking weer compenseert door van alles te bedenken om haar overtollige energie kwijt te raken. Soms resulteert dat zelfs in verwoede pogingen van hardlopers om een langs hun weg staande boom om te krijgen door er met alle kracht tegenaan te duwen. Als hun overgrootvaders dit konden zien, zouden ze zich in het graf omdraaien. Daar heb je toch een zaag voor!

De meeste Nederlanders hebben voorouders die in de agrarische sector werkten. Zo niet dan waren ze wel op een andere manier met grond bezig. Kanalen graven, dijken opwerpen, sleuven hakken om waterleiding en riolering aan te leggen; het meeste bleef handwerk tot half in de twintigste eeuw. Het hele werkzame leven van die mannen kwam op lichaamskracht aan. Die mocht je niet verspillen door onnutte bezigheden.

Een zondagmiddagwandelingetje kon net door de beugel. Voor jongeren vaak de enige mogelijkheid om een poosje bij elkaar te zijn zonder toezicht. Veel te verteren hadden ze niet, laat staan wat te vertellen. De grootvaders van ons zestigers hadden meestal een dictatoriale inslag. Hun wil was wet. Ze regeerden volgens de richtlijnen van de geestelijke stroming waartoe ze behoorden. De een met, de ander zonder God, maar allemaal streefden ze er naar hun kinderen hun wil op te leggen. Zij stippelden de levens van hun nazaten uit, door te bepalen waar ze moesten gaan werken.

Tegenwoordig kiezen jong volwassenen zelf hun weg. Dat lijkt een hele verworvenheid, maar door de vele opleidingsmogelijkheden kan dat verhoudingsgewijs moeilijker zijn. Vandaar dat er nogal eens gewisseld wordt voordat het einddoel bereikt is omdat het allemaal niet even overzichtelijk is. Een ander niet te verwaarlozen aspect van die keuzevrijheid is, dat ze zelf uitmaken met wie ze hun leven gaan delen. De tijden dat dochters luistervinkje speelden om te horen voor wie de man kwam, die beneden met hun vader zat te praten, zijn voorbij. Het einde der tijden nog lang niet. De toekomst biedt nog een scala aan mogelijkheden om het bestaan te verbeteren. Sommige uitvindingen kunnen net zo baanbrekend zijn als het watercloset. Die verdreef op den duur bijvoorbeeld de beruchte Boldootkar uit het Amsterdamse straatbeeld.

Ter afsluiting een verhaal over een weinig voorkomende manier van doortrekken. Negentig jaar geleden lag een jong Bergs timmermannetje op de schoepen van de Hoekermolen onderhoudswerk te doen. Hij was niet de grootste, maar wel de dunste, kortom geknipt voor die reparatie. Laat nou het touw losschieten waarmee de wieken van de molen vastgebonden waren! De molen trad in werking en Toontje verdween met hamer, zaag en alpinopetje onder water. De waterstroom dreef hem onbarmhartig de Vecht in, waarin hij bovenkomend zijn pruimtabak verdund uitspooog. Zijn brilletje stond nog op zijn neus, het bij de ouderen welbekende ziekenfondsbrilletje. Zijn baas en molenaar Jan Besemer kwamen niet meer bij van het lachen. Lachen is gelukkig van alle tijden en kost net zoveel als een zonsopgang.

TELOORGANG

Wie dorp of stad,
zijn eigen nest,
schop, moker, bijl niet spaart,
weet dat hem straks
maar één ding rest:
een oude ansichtkaart

Ton van Mourik

Dit gedicht hangt aan de wand van een woonhuis aan de Vijhestraat in het historisch centrum van Harderwijk, vlak bij de Grote Kerk aan het Kerkplein.

*Overmeerseweg 1907. (Rechts is nu de apotheek).
Uit: Een ansicht uit het verleden – Ruud Verkaik.*